

Ворона І. І.

аспірантка кафедри українського та загального мовознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, викладач кафедри іноземних мов з медичною термінологією Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

СФЕРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИХ ТЕРМІНІВ-СИНОНІМІВ

Писемною сферою функціонування церковно-релігійних термінів-синонімів є богослужбові книги та літургична література (наукова, навчальна, науково-популярна).

Основними богослужбовими книгами є Служебник, Часослов, Требник, Октоїх, Мінеї (місячна, загальна, святкова), Тріоді (постова і квітна), Типікон. Кожна з них використовується в особливих випадках і містить молитви та описи священнодій на різні потреби [2, с. 58]. У літургіках описуються церковні обряди та складові богослужінь, їх значення та історія розвитку.

Для богослужбових книг та наукових літургик властивим є вживання лише спеціальних нормативних релігійних термінів, у той час як для навчальних, науково-популярних літургик та проповідей нормою є використання ненормативної, розмовної, діалектної лексики. Саме тому дуже часто терміни-синоніми не в однаковій мірі зустрічаються у різних функціональних ділянках, тобто одні синоніми частіше зустрічаються у богослужбових книгах та наукових літургіках, а інші в навчальних, науково-популярних літургіках.

Поряд із українськими термінами у релігійній літературі функціонують церковнослов'янзми, які органічно вливаються у текст. Це умовлено тим, що раніше релігійну сферу забезпечувала лише церковнослов'янська мова, яка була навмисне для церковного вжитку створена на основі прасолунського діалекту староболгарської мови братами Кирилом та Мефодієм.

На початку ХХ ст. почалося активне вживання української мови у церковному житті, що спричинило витіснення церковнослов'янської мови. Відповідно виникла необхідність перекладів релігійної літератури українською мовою.

Через умови, які історично склалися в Україні, лише 1919 р. у Софіївському соборі (Київ) було вперше проведене богослужіння повністю українською мовою за перекладом Святої Літургії, здійсненому протоієреєм В. Липківським. Після другої світової війни праця над перекладами релігійної літератури продовжувалася тільки в діаспорі (С. Герус, Р. Головацький, Ю. Катрій, І. Огієнко, М. Соловій). На Україні у той час українську мову забороняли використовувати у всіх сферах суспільного життя і, відповідно, богослужіння проводилися російською, або церковнослов'янською мовами.

Із проголошенням незалежності України відновила свою діяльність українська церква і богослужіння почало проводитися лише українською мовою. Проте колишня двомовність залишила свій слід і розвинулися дві тенденції у мовній практиці українських церков: тенденція орієнтації на власне українські ресурси із повною відмовою від церковнослов'янзмів (УАПЦ, УПЦ КП) та тенденція до збереження певної архаїчності, тобто використання певних церковнослов'янських термінів у богослужінні (УГКЦ) [1, с. 193-194]. Саме тому у богослужбових книгах та літургіках функціонує так багато церковно-релігійних термінів-синонімів.

Найактивніше у релігійній літературі функціонують абсолютні синоніми, які легко взаємозаміняють один одного в тексті, адже не мають жодних стилістичних чи змістових відмінностей. Найчастіше ними виявляються пори термінів, один з яких запозичений з грецької чи латинської мов, а другий – їх український відповідник.

Використання семантичних та стилістичних синонімів у богослужбових книгах та літургіках зумовлене прагненням конкретизувати зображуваний факт, передати його в певному експресивному та стилістичному аспектах. Семантичні синоніми виступають як засіб уточнення, виділення, деталізації тієї чи іншої ознаки поняття.

Усну сферу функціонування термінів-синонімів забезпечує усне мовлення фахівців, зокрема проповіді. Проповідь виголошується священнослужителями в церкві під час богослужіння. Вони є засобом спілкування священика з прихожанами [2, с. 289]. Проповідник розповідає про події, яким присвячується відправа, дає настанови, тому у церковній проповіді, звичайно ж, повинна вживатися церковно-релігійна термінологія, проте вона має бути загальнозрозумілою. Саме тому у ній функціонують здебільшого терміни, які несуть розмовний характер та діалектизми, а в меншій мірі – запозичені терміни, які зрозумілі лише окремим людям. Використання діалектизмів у проповідях загалом суперечить нормам української літературної мови, проте наявність діалектних елементів є однією з її характерних рис.

Кожного разу, виголошуючи промову, проповідник повинен звертатися до душевних переживань прихожан, тому його мовлення завжди характеризується

образністю та експресивністю висловлювання, тобто наявна велика кількість семантичних та стилістичних синонімів, які уточнюють, підсилюють зміст сказаного.

Семантичні синоніми відрізняються лише відтінками значень. Їх використання у проповідях забезпечує можливість проповіднику передати відтінки того самого поняття, напр.: *Пресвята Богородиця – Мати Божа – Богоматір – Пресвята Матір – Пречиста Діва Марія – Небесна Матір – Заступниця*.

Досить часто у проповідях знаходимо ряди стилістичних синонімів, до яких відносяться урочисто-піднесені терміни та їх синоніми, які мають розмовний характер, напр.: *Різдвяний ніст – Пилипівка, Богоявлення Господа нашого Ісуса Христа – Йордан – Водохреще* та ін.

Абсолютні синоніми проповідники використовують для заміщення та уникнення повторів. Оскільки терміни-дублети найчастіше утворюють пару «запозичений термін – власномовний термін», то у проповідях вони вживаються для того, щоб прихожанам був зрозумілим зміст сказаного: *Євхаристія – Причастя, Свята Літургія – Служба Божа* тощо.

Література

1. Дзюбишина-Мельник Н. Конфесійний стиль / Н. Дзюбишина-Мельник // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова. Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. – Opole, 1999. – S. 184–200.
2. Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2004. – 560 с.